

# Gottwaldovo Námestie slobody v Bratislave – námestie totalít?

Marián Potočár

V štúdiu budeme sledovať postupné tvarovanie bratislavského Námestia slobody do podoby reprezentatívneho námestia, ktorému sa rozdielne politické režimy pokúšali vtlčiť vlastný výraz a významový obsah. Napriek úplnej stagnácii stavebného vývoja a absencie potrebných investícií do jeho údržby počas posledných dvoch desaťročí jeho priestor aj dnes pravidelne oživa verejnými podujatiami, menej formálnymi večernými stretnutiami mládeže či jednoduchým pobytom návštevníkov vyhľadávajúcich kúsok zelene. Námestie je jedným z najvýznamnejších verejných priestorov Bratislavy nielen pre svoje monumentálne rozmery, ale aj pre prominentnú rolu v jej mestskom vývoji v jej mestskom vývoji.

## 1 Námestie slobody v medzivojnovom Československu

Vývoj novodobého Námestia slobody úzko súvisel so zmenami politického postavenia Bratislavy od začiatku 20. storočia. Historická situácia po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie a vzniku prvej československej republiky dala ďalšiemu rozvoju mesta úplne nové impulzy, dynamiku a perspektívu. Začínajú jej aspirácie na status metropoly, rovnocennej s blízkou Viedňou a Budapešťou, metropoly, ktorá by predstavovala „slovanské predmostie“ v strednej Európe. Tieto momenty mali byť jedným z kontinuálnych ideologických motívov mestského rozvoja až do deväťdesiatych rokov 20. storočia.

Nadobudnutie statusu hlavného mesta Slovenska bolo pre menšie mesto v strategickom polohe na Dunaji začiatkom radikálnej zmeny kultúrnej identity. V roku 1919 tak prišlo premenovanie z Prešporka na súčasný názov – Bratislava. a začala sa postupná zmena jej etnického zloženia v prospech československého elementu. Reprezentatívny mestský okruh obopínajúci centrum postupne vytvorili ulice Marzstrasse, Marktplatz, Landererstrasse a Mestská promenáda<sup>1</sup>. Námestie slobody, vtedy ešte častejšie prezývané „Firšnál“<sup>2</sup> ležalo mimo tohto okruhu a mestského centra a v tom čase bolo zanedbaným vojenským cvičiskom. No práve o tomto priestranstve sa začalo uvažovať v súvislosti s reprezentáciou najvyššej štátnej moci.

V roku 1929 sa konala prvá veľká medzinárodná urbanistická súťaž od vzniku nového štátu. Úlohou bolo vypracovať nový mestský regulačný plán a vo viacerých návrhoch sa Námestie slobody dostáva do polohy medzi dve z troch „pričných osí“, teda monumentálnych mestských bulvárov s vysokým podielom zelene, ktoré by sa oblúkovito tiahli mestom v severo-južnom smere<sup>3</sup>. Súbežne so súťažou na mestský regulačný plán sa priamo na Námestie slobody zamerala architektonicko-urbanistická súťaž, ktorá priniesla návrhy pre podobu Zemského úradu<sup>4</sup>. Výsledky tejto súťaže, ktorej sa zúčastnilo viacero významných osobností medzivojnového obdobia ako Josef Gočár a Emil Belluš, navrhované projekty sa nerealizovali a upadli z väčšej časti do zabudnutia. V priebehu 20. storočia však ešte malo prísť viacero veľkých plánov.

## 2 Námestie a totalitné ideológie 20. storočia

### 2.1 Vládna štvrť

Nové impulzy pre mestský rozvoj Bratislavy prišli na konci tridsiatych rokov, keď sa stala hlavným mestom slovenského štátu. Zo strany nového režimu tu bola akútna potreba riešenia akútne nevyhovujúcich priestorov štátnych úradov, administratívy a vysokého školstva, a ďalej ideologická snaha o prezentovanie novovzniknutého štátu a jeho režimu prostredníctvom architektúry. Tieto potreby vyústili do niekoľkých veľkorysých urbanisticko-architektonických súťaží a plánov, ktoré by boli realizované po konci vojny. Dve najprestížnejšie súťaže – na riešenie vládnej štvrte a univerzitného mesta sa ideovo dotkli aj Námestia slobody. Na ich priebehu a výsledkoch sa prejavila kultúrna atmosféra štátu v postavení vazala tretej ríše, ktorý však zároveň vzhliadal ku kultúrnym vzorom talianskeho fašizmu a napriek deklarovanému anti-čechoslovakizmu nemohol zaprieť ani pretrvávajúci kultúrny odkaz medzivojnového Československa<sup>5</sup>.

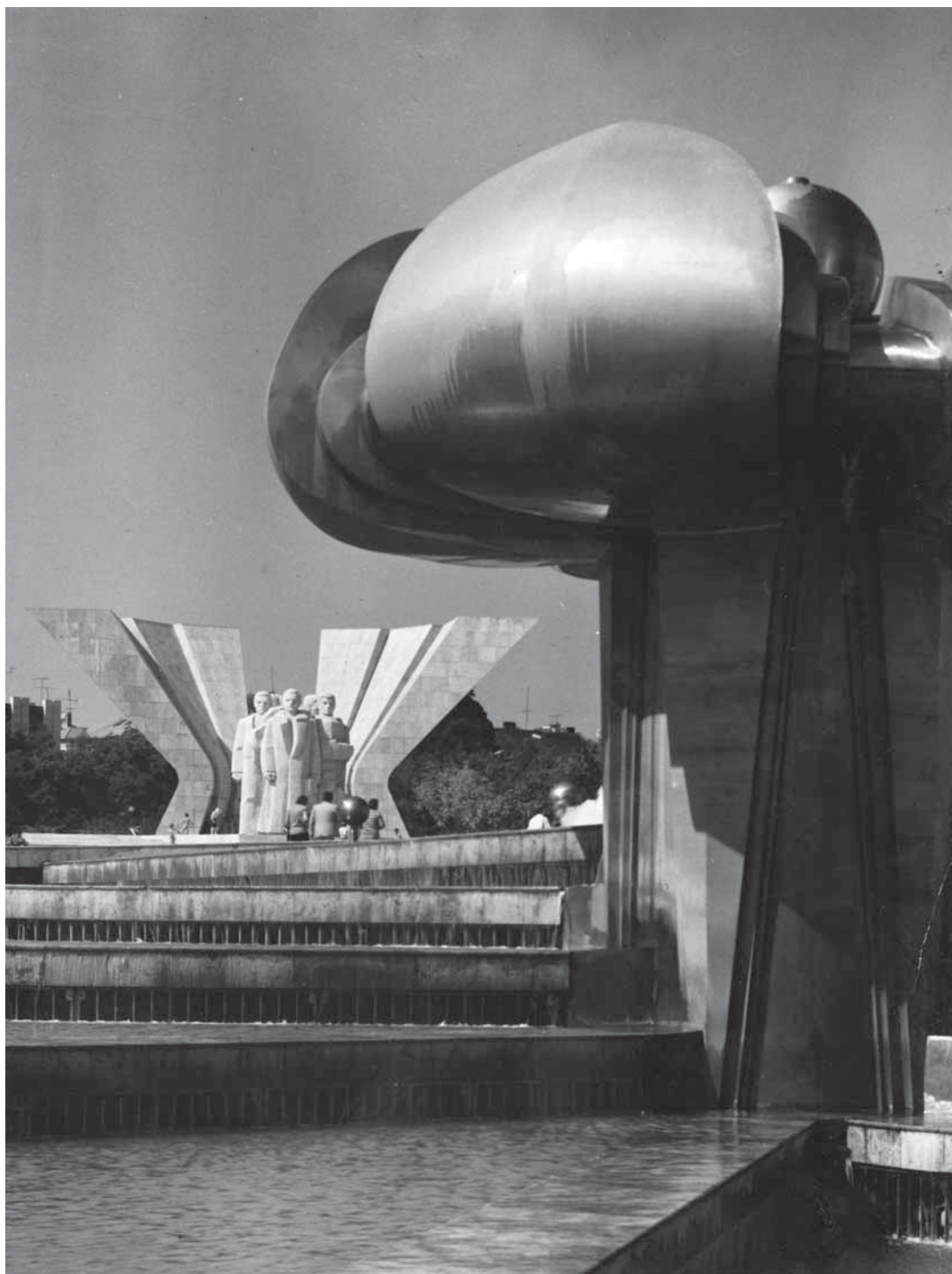
V tom čase bol veľký prázdny priestor námestia prezývaný pre svoju prašnosť aj „Sahara“ a príležitostne bol využívaný aj pre rôzne cirkusové atrakcie. Zmes vojenského poriadku a festivalovej atmosféry preto bola ideálnym dejiskom častých masových

verejných podujatí nového klerikálne-fašistického režimu<sup>6</sup>. Tieto mali plniť úlohu „živého monumetu“ ovládajúceho mesto a stelesňujúceho ilúziu spoločenského konsenzu, dovedty, kým režim dobuduje svoje trvalé monumenty z kameňa a betónu. Na Námestí slobody sa najskôr uvažovalo o umiestnení univerzitného mesta, no po intervencii najvyšších politických kruhov sa pre univerzitné mesto vybral hradný kopec s bratislavským Podhradím a Námestí slobody prisúdená úloha reprezentácie najvyšších štátnych funkcií<sup>7</sup>.

Už so zámerom postupného vybudovania vládnej štvrte boli v tejto mestskej časti na prelome tridsiatych a štyridsiatych rokov autoritami slovenského štátu adaptované dva barokové paláce (obe adaptácie projektoval Emil Belluš). Grassalkovičov palác sa mal stať sídlom prezidenta a Ministerstvo zahraničných vecí bolo umiestnené do Letného arcibiskupského paláca na Námestí slobody<sup>8</sup>. v roku 1942 vypísalo Ministerstvom dopravy a verejných prác medzinárodnú vyzvanú súťaž na riešenie vládnej štvrte na Námestí slobody. Dôležitou súčasťou lokálneho programu bola možnosť usporadúvania hromadných verejných akcií. Okrem viacerých administratívnych budov tu mali byť umiestnené budovy štyroch ministerstiev, budovy Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLS) a Nemeckej strany, pomník Andreja Hlinku a hrob neznámeho vojaka<sup>9</sup>.

Zo štyroch ateliérov, ktoré predložili svoje návrhy (oslovených bolo sedem), každý zvolil odlišný prístup k riešeniu námestia. Najvyššiu cenu získal návrh pražského architekta Josefa Gočára so slovenskými rodinnými koreňmi (fakt, vďaka ktorému sa mohol zúčastniť na súťaži), ktorý v návrhu zmenšil plochu námestia a budovy riešil v podobe pragmatických funkcionalistických blokov v štýle medzivojnovnej ČSR. Vyzdvihovala bola najmä ekonomickosť a uskutočniteľnosť tohto návrhu.

Dva tímy na druhom mieste prišli s návrhmi v monumentálnej mierke a reprezentovali architektúru dvoch so Slovenskom spriatelených krajín – Nemecka (resp. jeho „Východnej Marky“ – Rakúska) a Talianska. Viedenčania Siegfried Theiss, Hans Jaksch



a Werner Theiss okolo námestia navrhovali viackrídlové klasicizujúce paláce v monumentálnom no banálnom štýle tretej ríše. Taliani Ernesto B. La Padula a Adalberto Libera zvolili racionalistický výraz budov a námestia. Navrhovaná abstraktná monumentálna kompozícia výškovo gradovala od domu Nemeckej strany na juhovýchodnom námestí, cez blok ministerstiev na lemujúci južnú stranu k dominantnej doskovej hmote budovy HSLS. Autormi posledného návrhu, oceneného treťou cenou, boli Eugen Kramár a Štefan Lukačovič. Plochu námestia vo svojom výtvarne poňatom návrhu zmenšili vložím barokizujúcej elipsy administratívnych budov a paláca HSLS.

Porota aj súdobí komentátori v čase slovenského štátu so zvláštnymi sympatiami ocenili predovšetkým pôsobivosť talianskeho návrhu, hoci, bohužiaľ, konštatovali jeho nerealizovateľnosť. Tak ako v prípade predošlých súťaží ani k realizácii návrhov z tejto súťaže (pre vojnové okolnosti) nikdy nedošlo. No základné myšlienky, ktoré tieto návrhy priniesli, z formálnej stránky priamo ovplyvnili ďalší vývoj námestia.

Parková úprava námestia v osemdesiatych rokoch

Zdroj: archív ÚSTARCH SAV



Ústredná poštová správa vo výstavbe  
Zdroj: archív ÚSTARCH SAV



Ústredná poštová správa  
Zdroj: archív ÚSTARCH SAV

## 2.2 Povojnová výstavba

Napriek zániku slovenského štátu po druhej svetovej vojne sa niektoré jeho plány na dobudovanie Bratislavy mali začať realizovať. Na Námestí slobody mali umiestniť budovy Slovenskej vysokej školy technickej (SVŠT, v súčasnosti Slovenskej technickej Univerzity – STU), čím sa čiastočne obnovil skorší plán univerzitnej štvrte. z formálnej stránky sa voľne nadväzovalo na taliansky návrh zo súťaže na vládnu štvrť.

Ešte pred začiatkom výstavby SVŠT vypísalo poverenie pôšt v roku 1946 súťaž na budovu Ústrednej poštovej správy, ktorá mala stáť na severovýchodnej strane Námestia slobody a súčasťou riešenia malo byť aj úprava námestia<sup>10</sup>. Súťaž vyhrali Eugen Kramár a Štefan Lukačovič s návrhom Poštového paláca pozostávajúceho z troch hmôt komponovaných na mierne klesajúcom teréne s dominantnou doskovou hmotou administratívnej časti s prevýšeným vstupným foyer prechádzajúcim naprieč celou hmotou. Desaťpodlažná budova v čase svojho vzniku svojimi rozmermi výrazne presiahla mierku okolitej zástavby. Autori pri komponovaní hmoty novej monumentálnej dominanty vychádzali zo súťažného návrhu La Padulu a A. Liberu, ktorí na jej mieste navrhovali budovu HSLŠ. Budova bola postavená v rýchlom tempe a do užívania odovzdaná v roku 1951. Progresívny funkcionalistický dom stelesňoval nadšenie a sebavedomie architektov povojnových čias, ktorí sa odhodlali začať s realizáciou „utopického“ talianskeho návrhu zo súťaže v roku 1942. No čoskoro po dokončení sa takáto „kozmpolitná“ architektúra mala stať terčom ostrej kritiky.

Už po začiatku výstavby Poštového paláca (ktorý bol v podstate v chvatnom tempe postavený ako čierna stavba) sa začal plánovať areál SVŠT. v roku 1947 bol vypracovaním zastavovacieho plánu na Námestie slobody poverený Emil Belluš, ktorý vypracoval niekoľko variantov urbanistických riešení. Po Februári 1948 a vzniku centralizovaných projektových ústavov však Belluš stratil vplyv na urbanistické riešenie námestia a v jeho kompetencii ostalo len projektovanie budovy Pavilónu teoretických ústavov SVŠT na juhovýchodnej strane námestia. Jej vznik spadal do prelomového obdobia – začiatok výstavby mal manifestačný ráz (položenia „základného kameňa SVŠT“ sa zúčastnil aj predseda povereníkov Gustáv Husák), lebo pripadol na prelom na začiatok prvého päťročného plánu a jej realizácia sa kryla s – v Československu pomerne krátkym – obdobím presadzovania socialistického realizmu<sup>11</sup>. v budove Bellušovho pavilónu so symetrickou kompozíciou, barokizujúcimi detailmi a figurálnymi fasádovými reliéfmi sa súčasne prejavujú navzájom „lahko mimobežné“ stratégie moderny a klasicizujúceho historizmu<sup>12</sup>. Na Ústrednú poštovú správu zas kompozične nadviazal podobným

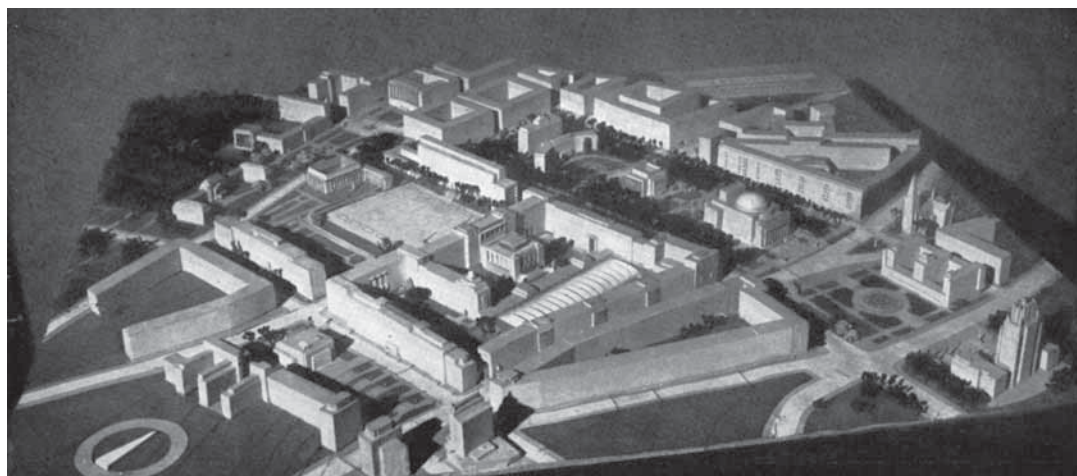
motívom zvýšeného foyer naprieč celou hmotou budovy a jeho umiestnením na jednej osi s foyer pošty. Fasády južného krídla zdobia realistické figurálne reliéfy, ktoré podľa zadania Emila Belluša vytvorilo v roku 1952 viacerých významných sochárov.

V roku 1950 budovaný areál SVŠT doplnil Chemicko-technologický ústav (projekt z roku 1947) na susednom Kollárovom námestí, ktorej autorom bol Vladimír Karfík.

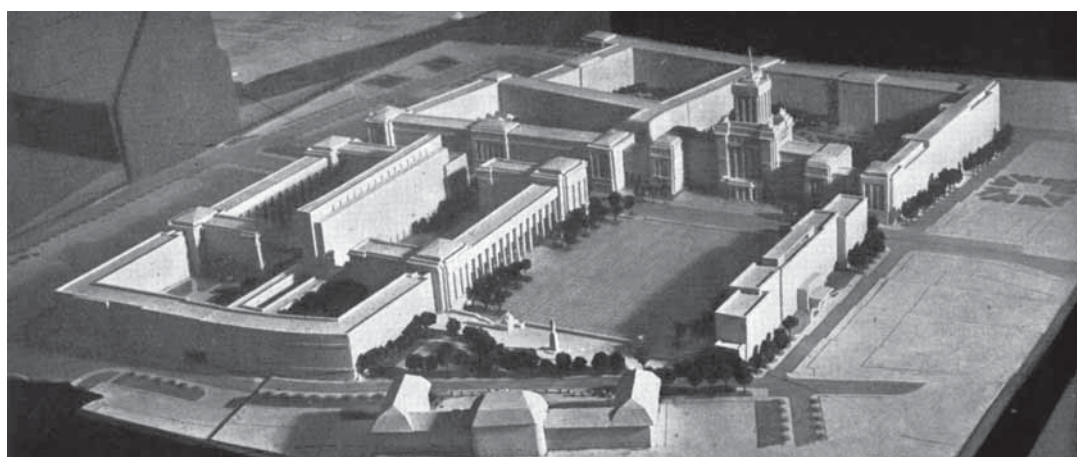
## 2.3 Proti „kozmpolitizmu“

Vo výstavbe na Námestí slobody sa malo pokračovať na severovýchodnom rohu, kde bola plánovaná výšková budova slovenského plánovacieho úradu. Po vnútropodnikovej súťaži Stavoprojektu v roku 1950 vypracoval spojený tím Josef Havlíček – Karel Filsak, Josef Hrubý – Jan Pokorný a Martin Kusý realizačný projekt založený na adaptovanom funkcionalistickom návrhu Havlíčka a Filsaka. Do postupujúcej povojnovej výstavby však zasiahol nástup socialistického realizmu a k realizácii budovy už nedošlo.

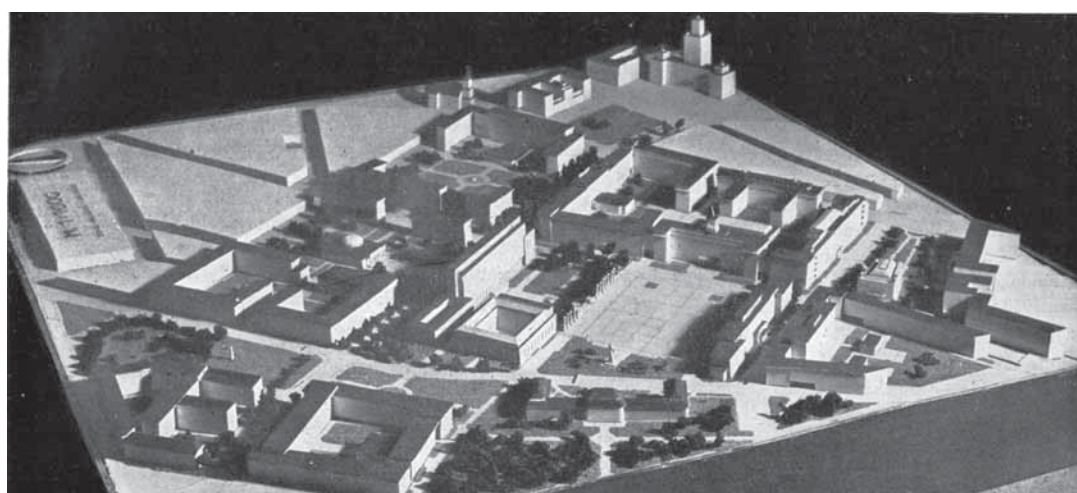
Od roku 1950 sa pritvrdil politický tlak na československých architektov, ktorým bolo naoktrojované dôslednejšie nasledovanie vzorov sovietskej architektúry „Sorela“ mala ovládnuť aj Námestie slobody, ktoré bolo v roku 1950 premenované na Gottwaldovo námestie a na ktorom nástupy ľudových milícií nahradili ľudácke vojenské prehliadky. Projekt plánovacieho úradu bol ostro kritizovaný z pozícií „metódy socialistického realizmu“. Bolo mu vyčítané narušenie panorámy mesta, „obludná mierka“, zle pochopená tektonika, „kozmpolitnosť“<sup>13</sup>. Vážnejším trňom v oku ako plánovací úrad však bola už realizovaná budova Ústrednej poštovej správy. v roku 1954 sa preto konala súťaž na „doriešenie“ Gottwaldovho námestia, v ktorej išlo o hľadanie vhodnej úpravy nežiaducej dominanty Poštového paláca a dovtvorenie námestia<sup>14</sup>, kde sa mal umiestniť pomník Klementa Gottwalda. Výsledky súťaže boli nasledujúci rok publikované a komentované v Architekture ČSR<sup>15</sup>. Podtón tu však už udávala Chruščovova „kritika zbytočnosti“, ktorá zaznela na konferencii stavbárov v Moskve, z roku 1954. Dobový komentátor tak na jednej strane vyzdvihuje snahy súťažiacich architektov o potlačenie „kozmpolitnej“ budovy Poštového paláca a negovanie „siláckej“ architektúry koncepčne blízkej fašistickej ideológii. No dobre zorientovaný v aktuálnej spoločenskej situácii druhým dychom kritizuje aj všetky „prehnane“ gestá súťažných návrhov, hoci aplikujúcich metódu socialistického realizmu, ako napríklad návrh Michala Chorváta a Tibora Bartfaya (najvyššia – 2. cena) na zakrytie Poštového paláca kolosálnymi klasicizujúcimi kolonádami. Pohotovo tak reaguje na Chruščovovu kritiku „zbytočnosti“ v stavebníctve a volá najmä po ekonomickom riešení námestia, bez „efektného formalizmu“



Návrh zo súťaže na doriešenie Gottwaldovho námestia v Bratislave v roku 1953. 1. cena.  
Autori návrhu: F. Konček – J. Skoček – Ľ. Titl  
Podľa Architektura ČSR. 1955, XIV, 3.



Návrh zo súťaže na doriešenie Gottwaldovho námestia v Bratislave v roku 1953. 2. cena.  
Autori návrhu: M. Chorvát – Ak. sochár T. Bartfay  
Podľa Architektura ČSR. 1955, XIV, 3.



Návrh zo súťaže na doriešenie Gottwaldovho námestia v Bratislave v roku 1953. 2. cena.  
Autori návrhu: J. Bóna – M. Hladký – V. Uhliarik  
Podľa Architektura ČSR. 1955, XIV, 3.



Návrh zo súťaže na doriešenie Gottwaldovho námestia v Bratislave v roku 1953. 2. cena. Autori návrhu: M. Chorvát – akad. soch. T. Bartfay  
Podľa Architektura ČSR. 1955, XIV, 3.



Strojnícka fakulta SVŠT  
Zdroj: archív ÚSTARCH SAV



Pavilon teoretických ústavov SVŠT  
Zdroj: archív ÚSTARCH SAV

v skromnejšej mierke, ktoré „musí harmonicky zjednocovať prvoradá požiadavky úžitkovosti a ekonomiky s požiadavkami krásy“. K realizácií žiadnych návrhov z tejto súťaže napokon pre odoznenie epizódy socialistického realizmu v Československu nedošlo a na námestí sa tak pokračovalo v prerušenom programe modernistickej výstavby.

#### 2.4 Neskorá moderna

Juhovýchodná strana námestia bola na konci päťdesiatych rokov uzavretá ďalšou budovou SVŠT – Fakultou strojného a elektrotechnického inžinierstva, ktorú projektoval Martin Kusý. Sorela v čase vzniku už jasne patrila minulosti a budova odráža opäť nastupujúcu konštrukčnú a technickú smelosť šesťdesiatych rokov. Jej pozdĺžna hmota bez akcentovaného vstupu kompozične reagovala na už existujúcu zástavbu<sup>16</sup>. Takmer 200 metrov dlhá uličná fasáda otočená do námestia je rytmizovaná štyrmi vysunutými posluchárňami – azda náznakom rytmu La Padulove a Liberove bloky ministerstiev.

Uprostred šesťdesiatych rokov na nároží Námestia slobody a dnešnej ulice Imricha Karvaša na budovu strojníckej fakulty nadviazala stavebná fakulta, doplnená v sedemdesiatych rokoch o výškovú budovu a výstavbu areálu SVŠT završil zložitý komplex Chemicko-technologickej fakulty na Radlinského ulici, ktorý sa napojil na staršiu Chemicko-technologickej fakulty a uzavrel celý areál z južnej strany.

Popri dostavbe areálu SVŠT sa opäť súťažilo aj priamo na Gottwaldovom námestí. v roku 1964 sa konala vyzvaná súťaž na kongresovú halu, ktorá bola plánovaná na ešte stále nezastavanom severovýchodnom rohu námestia (kde mala stáť výšková budova plánovacieho úradu) a doplnená občianskou vybavenosťou. Súťaž, ktorej výsledky opäť ostali len na papieri vyhral tím – Jozef Lacko, Ladislav Kušnír, Ivan Slameň s návrhom kongresovej haly diskového tvaru.

Severovýchodný roh námestia bol napokon v roku 1979 doplnený dostavbou úradu vlády podľa projektu Ladislava Jendrejáka, Ladislava Kušníra, Jána Šilingera a Petra. Neskoromodernistický pavilón v tvare kvádra na štvorcovom pôdoryse je výškovo na úrovni historického objektu, v kontakte s historickou záhradou. Jeho fasáda je rytmizovaná vertikálnym striedaním plôch kamenného obkladu a antireflexného skla.

#### 2.5 Dobudovanie námestia totalít

Posledným zásahom do Námestia slobody bola úprava verejného priestoru v duchu tzv. reálneho socializmu podľa víťazného súťažného návrhu tímu Virgil Droppa – Juraj Hlavica – Tibor Bártfay – Karol Lacko – Juraj Hovorka z roku 1976<sup>17</sup>. Hlavným výtvarným motívom sú výrazné radiálne formy (svojím spôsobom teda došlo aj na motív barokizujúcej elipsy

zo súťažného návrhu Kramára a Lukačoviča z roku 1942), ktorých ohniskom je monumentálny ocelový kvet fontány Družba obkolesený kaskádovými vodnými plochami. Abstraktné výtvarné formy boli doplnené aj o figúru manifestujúcu oficiálnu ideológiu. Novou dominantou sa stalo súsošie na čele s Klementom Gottwaldom, ktoré napokon zabralo vyvýšený severovýchodný roh námestia. a 33 rokov po kladení základného kameňa SVŠT na námestí ju v roku 1981 odhaľoval opäť Gustáv Husák, prezident ČSSR.

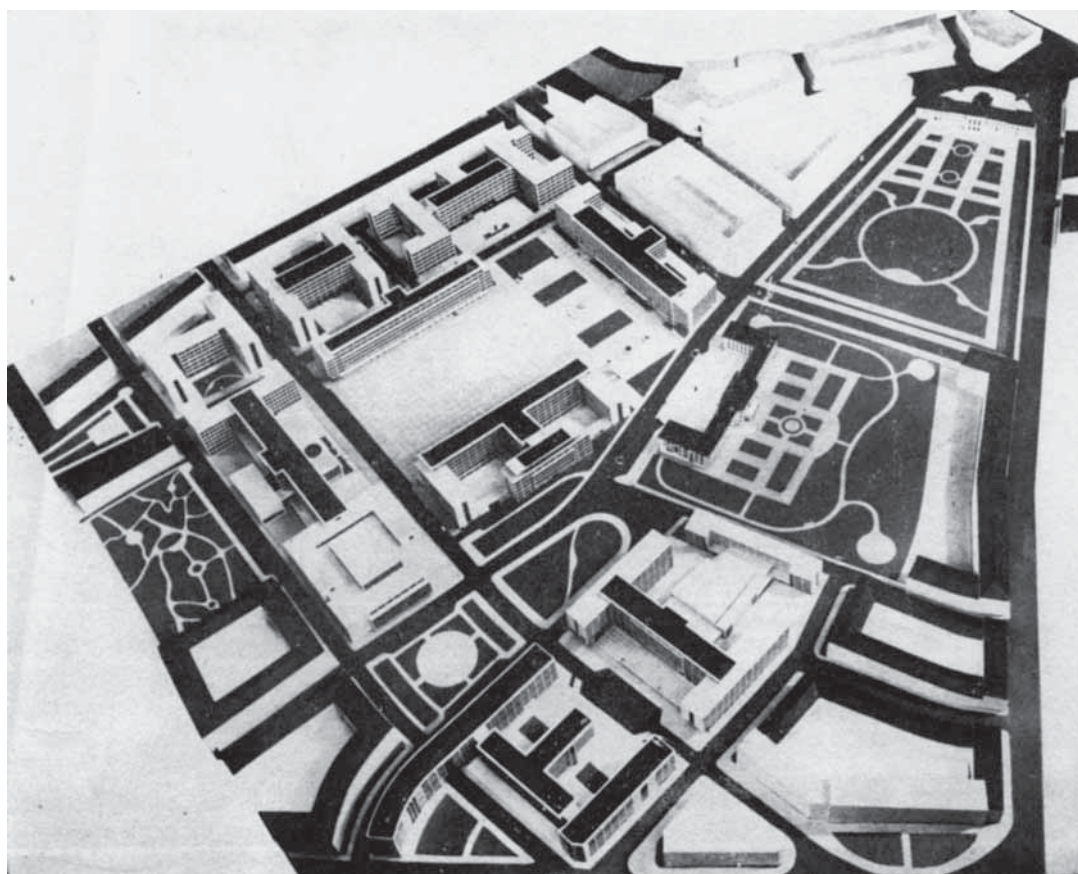
Táto úprava bola posledným tvorivým zásahom do podoby Námestia slobody. Tá je výsledkom vrstvenia plánov a realizácií rozdielných politických režimov, ktoré sa jeho priestor pokúšali sformovať na svoj obraz. z hľadiska funkčnej náplne bol jeho vývoj lavírovaním medzi snahou o reprezentáciu štátnej moci a civilnejšími univerzitnými a univerzitnými funkciami. Výsledkom je zmes obidvoch prístupov, keď dve strany námestia lemujú budovy SVŠT (STU) a dve administratívne a vládne budovy.

Pri formálnom tvarovaní námestia sa v záujme reprezentácie autoritatívnej moci uplatnila formálna stratégia „abstraktnej monumentality“<sup>18</sup>, pre ktorú bol predobrazom súťažný návrh La Padulu a Liberu zo súťaže na vládnu štvrt. Rozhodujúcim krokom k jeho zhmotneniu po vojne bola realizácia dominanty funkcionalistickej Ústrednej poštovej správy, na ktorú nadviazali ďalšie budovy SVŠT vymedzujúce hranice námestia.

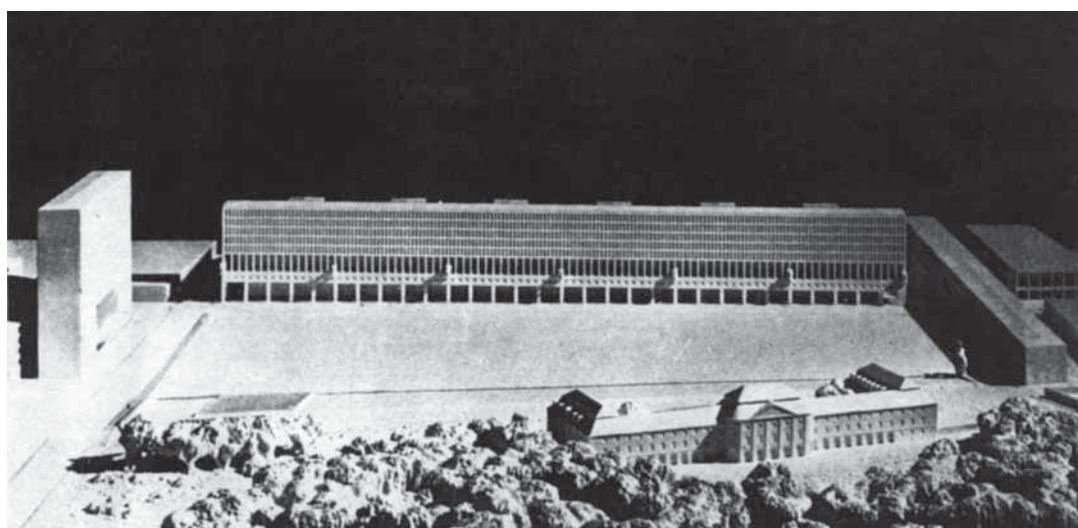
Súčasne sa však prejavovali snahy o civilnejšie začlenenie priestoru námestia do mestskej štruktúry revitalizáciou zelených plôch či prípadným výrazným pretvarovaním tvaru námestia podľa výtvarných zásad zdôrazňujúcich niektoré z klasických urbanistických zásad. Aj takáto transformácia mala reprezentovať autoritatívnu moc – prostredníctvom zkomponovania explicitne ideologických figurálnych foriem. Tento trend sa výrazne prejavil začiatkom päťdesiatych rokov v čase dominancie socialistického realizmu a súťaži na jeho „doriešenie“. Čiastočne sa táto stratégia presadila až v čase neskorej normalizácie v podobe expresívnej parkovej úpravy námestia s pomníkom Klementa Gottwalda.

### 3 Námestie „bez ideológií“ a bratislavský Hyde park

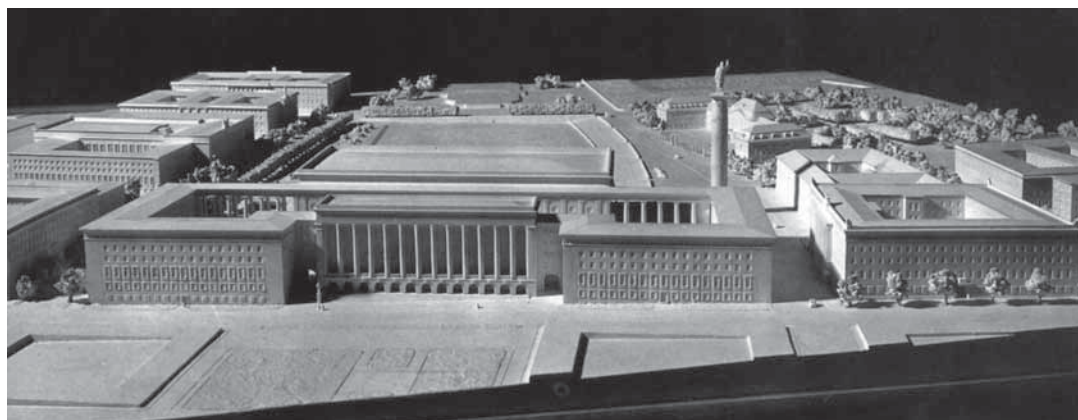
Námestie slobody po novembri 1989 prechádza viacerými peripetiami typickými pre premeny verejného priestoru v postsocialistických krajinách. Zťažené svojou ideologickou minulosťou sa v kolektívnej pamäti ťažko zbavuje aury námestia „neslobody“ (mimochodom stále prezývané „Gottko“). Po páde socialistického režimu sa snaha o odpolitizovanie verejných priestorov logicky týkala Gottwaldovho námestia. Vrátilo sa k staronovému názvu Námestie slobody a v roku 1991 bola odstránená



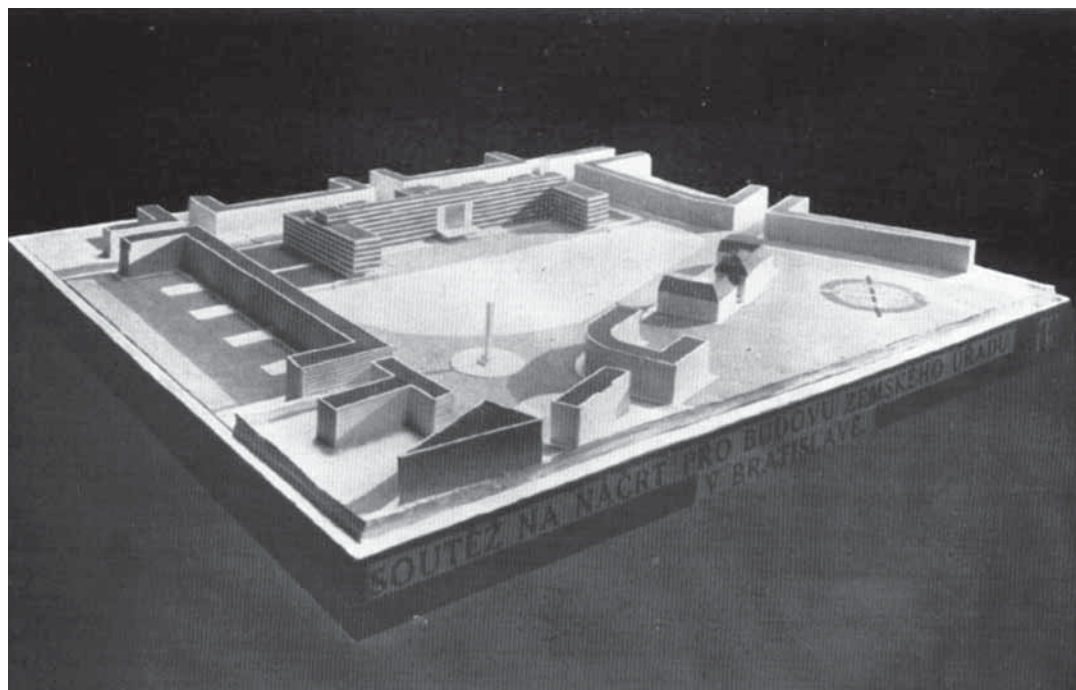
Súťažný návrh na vládnu štvrť v Bratislave, 1942.  
Autor návrhu: J. Gočár  
Zdroj: archív ÚSTARCH SAV



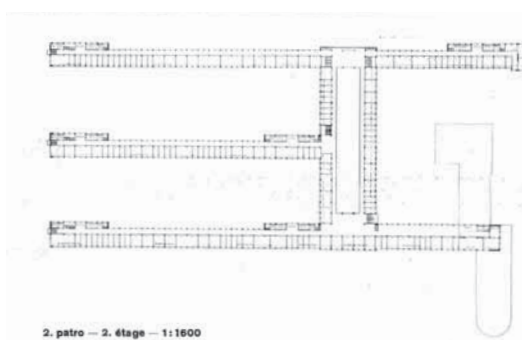
Súťažný návrh na vládnu štvrť v Bratislave, 1942.  
Autori návrhu: E. B. La Padula – A. Libera  
Zdroj: archív ÚSTARCH SAV



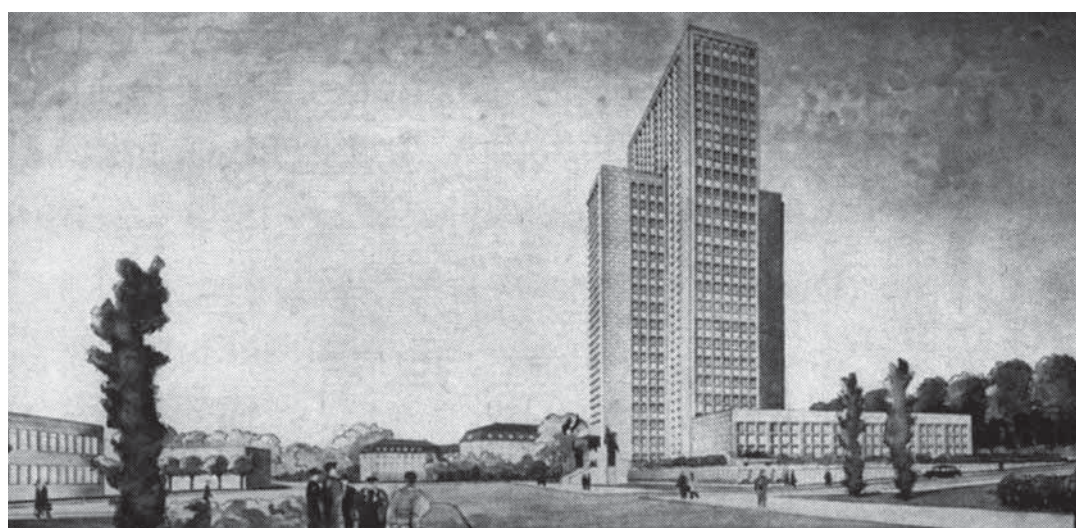
Súťažný návrh na vládnu štvrť v Bratislave, 1942.  
Autori návrhu: S. Theiss – H. Jaksch – W. Theiss  
Zdroj: archív ÚSTARCH SAV



Súťažný návrh na budovu Zemského úradu  
Autori: Ing. architekti Bucháček, Strnad, Míšek  
Zdroj: Architekt SIA. 1930, č. 29.



Súťažný návrh na budovu Zemského úradu.  
Autori: Ing. architekti Balcárek, Kopp, Richtl  
Zdroj: Architekt SIA. 1930, č. 29.



Súťažný návrh na budovu Štátneho  
plánovacieho úradu v Bratislave  
Zdroj: Havlíček, J.; Filsak, K.; Hrubý, J.; Pokorný, J. & Kusý, M.  
Budova S.P.Ú. v Bratislavě Architektura ČSR, 1951, X, 75 -80

socha Klementa Gottwalda. No možno povedať, že skôr ako pozitívnu hodnotu táto absencia ideológie pre verejnosť a zástupcov mesta predstavuje ťažšie uchopiteľné sémantické vákuum. Objavuje sa tak hneď niekoľko paralelných kampaní za nové „korunovanie“ námestia explicitnejšou formálnou reprezentáciou „slobody“ (pamätníkom novembra 1989) alebo slovenskej histórie v podobe súsošia štúrovcov či dokonca kniežata Rastislava<sup>19</sup>.

Až na ťažkosti so sochami na námestí vývoj z architektonicko-urbanistickej stránky ustal a chýba vízia ďalšej úlohy námestia alebo iniciatíva hlavných stake-holderov – či už predstaviteľov mesta, alebo STU. Verejný priestor sa tak medzitým bez potrebných investícií do údržby fyzicky degraduje. Čiastkovo sa aktuálne rekonštruuje zariadenie občianskej vybavenosti (kaviareň Fontána) no zvyšná parková úprava námestia chátra. Od roku 2007 nefunguje fontána Družba a dostáva sa do havarijného stavu<sup>20</sup>. Rozsiahla nezastavaná plocha v centre mesta, v územnom pláne mesta, navyše len vágne definovaná ako zelená plocha, bez bližšieho špecifikovania jej urbánneho rázu prirodzene priťahuje aj developerov. Objavujú sa tak rôzne plány na doplnenie námestia novými komerčnými budovami súkromných, či umiestnenie garáží.

Napriek ustrnutiu vývoja a pomalého chátrania úpravy verejných priestorov, námestie naďalej pravdivo oživa rôznymi spoločenskými a politickými podujatiami a demonštráciami. Tento priestor, s eklekticky navrstvenými stopami všetkých bývalých ideológií 20. storočia a v období liberálnej demokracie ponechaný svojmu osudu by podstate mohol dobre vyjadrovať charakter súčasnej Bratislavy ako „mesta bez vlastností“, ako o nej uvažovala Henrieta Moravčíková<sup>21</sup>. Idea Námestia slobody ako otvoreného verejného priestoru prišla už na začiatku deväťdesiatych rokov. Od roku 1991 do roku 2007 malo byť námestie akýmsi bratislavským „Hyde parkom“, teda miestom, kde by bolo možné usporadúvať verejné podujatia bez ohlasovania na úradoch. Na takúto možnosť námestia tematicky voľne nadviazal napríklad umelecký projekt „Bod O“ pri snahe o nové formulovanie autentického verejného priestoru<sup>22</sup>. Práve otvorenosť verejných priestorov predstavuje v súčasnosti prekérnu otázku. Jednoduchšie riešenie sa prejavuje opačnou tendenciou ku kontrole verejných priestorov a exklúzii nežiaducich sociálnych skupín. a je to práve Námestie slobody, ktoré z tohto hľadiska predstavuje jedno z „najproblémovejších“ miest v Bratislave. Je tak otázne, či sú zástupcovia mesta a verejnosť pripravení prijať a udržať námestie ako otvorený verejný priestor.

<sup>1</sup> Marktplatz bol neskôr premenovaný na Námestie republiky, v súčasnosti sa volá Námestie SNP. Landererstrasse je v súčasnosti Štúrova ulica, Mestská promenáda je v súčasnosti Hviezdoslavovo námestie. Pozri MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: Bratislava. In: MAKÁŠ, Emily Gunzburger – CONLEY, Tanja Damljanovic (Ed.): Capital Cities in the Aftermath of Empires. Planning in Central and Southeastern Europe. Routledge, 2010, 11, s. 174 – 188 a HORVÁTH, Vladimír: Bratislavský topografický lexikón. Tatran 1990.

<sup>2</sup> Firšnál bol ľudový názov z pôvodného nemeckého názvu Fürste-allee, ktorý bol v roku 1921 zmenený na Námestie slobody. Námestie bolo občas prezývané aj „Sahara“. Pozri: HORVÁTH, Vladimír, c. d., heslo 434, s. 108 – 109.

<sup>3</sup> K urbanistickým víziám prestavby Bratislavy pozri BEŇUŠKA, Milan: Od Priamiho plánu po súčasnosť. Projekt 1991, 33, 7/8, s. 4 – 17 a VODRÁŽKA, Peter: Priečna os. Vízia alebo skutočnosť. Projekt 1991, 33, 7/8, s. 30 – 33.

<sup>4</sup> Teda najvyššieho úradu pre slovenskú časť ČSR po ústavnej reforme a zriadení systému zemského zriadenia po roku 1928. Návrhy úradu boli komentované v BRZOTICKÝ, A.: Budova Zemského úradu v Bratislave. Poznámky k verejnej súťaži a návrhy, Architekt SIA 1930, XXIV, s. 53 – 66. Umiestnenie takejto prestížnej budovy malo byť súčasťou celkovej revitalizácie a prebudovania „severného predmestia“ Bratislavy (porovnaj BENCOVÁ, Jarmila: Belluš barokizujúci? (Paláce severného predmestia). Architektúra & urbanizmus 33, 1999, 1 – 2, s. 34 – 46). K súťaži na Zemský úrad pozri ŠLACHTA, Štefan: Nerealizovaná architektúra v Bratislave. Projekt 1991, XXXIII, 7/8, s. 18 – 29 a DULLA, Matúš – MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: Architektúra Slovenska v 20. storočí. Bratislava, Slovart 2002, s. 176.

<sup>5</sup> Týmto významným súťažiam sa venujú DULLA a MORAVČÍKOVÁ, v c. d. na s. 172 – 174, v rámci kapitoly Architektúra a štát, ktorá bola spracovaná v spolupráci s Elenou Stoličnou. K súťažiam pozri aj STOLIČNÁ, Elena – TABOR, Jan: Geschichte eines Platzes. Falck 2001, s. 24.

<sup>6</sup> Pozri KOVÁČ, Dušan: Bratislava 1939 – 1945. Albert Marenčin Vydavateľstvo PT 2006.

<sup>7</sup> Prianie umiestniť univerzitné mesto na kopec a do podhradia priamo vyjadril Vojtech Tuka. Pozri POJTEK, Vladimír: Budúce univerzitné mesto v Bratislave. Elán 1942, XII, 9, s. 4 – 8.

<sup>8</sup> Pozri KUSÝ, Martin: Architektúra na Slovensku 1918 – 1945. Bratislava, Pallas 1971, s. 54.

<sup>9</sup> Porovnaj POJTEK, Vladimír: Budujeme Vládnu štvrť v Bratislave. Elán 1943, XIV, 1, s. 4 – 6 a Súťažné návrhy Vládnej štvrte v Bratislave. Technický obzor slovenský 1943, VII, 10, s. 141 – 150.

<sup>10</sup> (Rubrika) Súťaže. Architektúra ČSR 1946, V, 4, s. 114.

<sup>11</sup> K povojnovému plánovaniu a výstavbe SVŠT pozri HRDINA, Miroslav: Architektúra na Slovensku v 40. rokoch 20. storočia. Dizertačná práca, Katedra dejín výtvarného umenia, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava 2008 a PETRÁNSKY, Ľudovít (ed.): Belluš škola a škola Bellušovi. Katalóg k storočnici Emila Belluša, Bratislava 1999. Belluš sa k výstavbe vyjadroval v BELLUŠ, Emil: Novostavby Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Technik 1949, VII, 1, s. 6 – 7.

<sup>12</sup> Porovnaj BENCOVÁ, Jarmila, c. d. a DULLA, Matúš: Lahká mimobežnosť moderny a tradície. In: Architektúra Slovenska. Impulzy a reflexie. Verlag Anton Pustet 2003. K vývoju tvorby Emila Belluša pozri DULLA, Matúš. Architekt Emil Belluš. Bratislava, Slovart 2011.

<sup>13</sup> Pozri BENEŠOVÁ, Marie – SVOBODA, Jan: Správná budova Slovenského plánovacieho úradu v Bratislave. Architektúra ČSR 1951, X, 3/4, s. 72 – 74.

<sup>14</sup> Eugen Kramár, jeden z autorov Poštovej správy, túto súťaž mohol sledovať len z väzenia, kde ako „buržoázny nacionalista“ sedel od roku 1950 do roku 1960. Pozri KRAMÁR, Emil – LUKAČOVIČ, Štefan: Hovorja autori. Projekt 1991, XXXIII, 7/8, s. 61 a KRAMÁR, Emil: Slova tvorců. Architektúra ČSR 1968, XXVII, s. 629 – 664. podľa DULLA, Matúš – MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, c. d., s. 90.

<sup>15</sup> Pozri KÜHN, Ivan: Doriešenie Gottwaldovho námestia. K výsledkom vlnajšej súťaže. Architektúra ČSR 1955, XIV, 3, s. 82 – 90 a CHORVÁT, Miloš: Poznámky k úvahe s. Inž. Ivana Kühna Doriešenie Gottwaldovho námestia v Bratislave. Architektúra ČSR 1955, XIV, 3, s. 90 – 93.

<sup>16</sup> Projekt a realizácia od roku 1957 do 1960. Pozri: LACKO, Jozef: Strojnícka fakulta v Bratislave. Projekt 1962, IV, 9, s. 193.

<sup>17</sup> Pozri DROPPA, Virgil – HLAVICA, Juraj: Gottwaldovo námestie v Bratislave v novej podobe. Projekt 1981, 23, 5, s. 23 – 28.

<sup>18</sup> Pozri MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: Monumentality in Slovak Architecture of the 1960s and 1970s: Authoritarian, National, Great and Abstract. The Journal of Architecture 2009, XIV, 1.

<sup>19</sup> Pozri (sita): Na Námestí slobody chcú sochu Rastislava. Link: [http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/samosprava/namestie-slobody-uz-nie-je-hyde-parkom.html? page\\_id=37196](http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/samosprava/namestie-slobody-uz-nie-je-hyde-parkom.html? page_id=37196), 2008. (TASR): Budaj chce na Námestí slobody pamätník Novembromu '89. [http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/kultura-skolstvo/budaj-chce-na-namesti-slobody-pamatnik-novembromu89.html? page\\_id=252633](http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/kultura-skolstvo/budaj-chce-na-namesti-slobody-pamatnik-novembromu89.html? page_id=252633), 2011a. (TASR): Primátor nechce premiestňovať sochy dejateľov. [http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/kultura-skolstvo/vytvarnici-chcu-zmenit-podobu-namestia-slobody.html? page\\_id=250638](http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/kultura-skolstvo/vytvarnici-chcu-zmenit-podobu-namestia-slobody.html? page_id=250638), 2011b.

<sup>20</sup> Pozri (Redakcia): Fontána Družba už začína byť nebezpečná. [http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/obnova-mesta/fontana-druzba-uz-zacina-byt-nebezpecna.html? page\\_id=124407](http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/obnova-mesta/fontana-druzba-uz-zacina-byt-nebezpecna.html? page_id=124407), june 2009. a GUROVÁ, Dagmar: Fontánu Družba rozoziera hrdza. <http://bratislava.sme.sk/c/4896809/fontanu-druzba-rozoziera-hrdza.html?lxz1r3hK36Rd>, 2009. Súčasne s úpadkom infraštruktúry námestia sa zhoršuje aj jeho spoločenský imidž: Polícia: Námestie slobody je plné pijackej mládeže. <http://bratislava.sme.sk/c/4930132/policia-namestie-slobody-je-plne-pijackej-mladeze.html>, 2009.

<sup>21</sup> MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: Bratislava: Mesto bez vlastností? Architektúra & urbanizmus 44, 2010, 1 – 2, s. 34 – 51.

<sup>22</sup> ALTHAMER, Pawel – KINTERA, Krištof – NÉMETH, Ilona – KISSPÁL, Szabolcs: Bod O. <http://www.verejnypodstavec.com/>, 2011.